

Prikazen hodi po Italiji

Francesco Condello

Na februarskih volitvah v Italiji so si vstop v parlament izborile štiri liste. Trideset odstotkov (skoraj 3 milijone glasov manj v primerjavi z letom 2008) je prejela levosredinska koalicija pod vodstvom Demokratske stranke (*Partito Democratico*, PD), ki je bila tako prepričana o svoji zmagi, da je skorajda pozabila voditi volilno kampanjo in tako na koncu malodane izgubila volitve. Devetindvajset odstotkov (več kot 6 milijonov glasov manj kot leta 2008) je dobila desnosredinska koalicija pod vodstvom Silvia Berlusconija, ki je vse bolj zaseden z iskanjem izhoda iz sodnih zagat, zaradi katerih trenutno tvega zaporno kazen že v treh različnih sodnih postopkih. Deset odstotkov si je priborila lista odhajajočega premiera Montija, ki je v poldrugem letu od odrešenika domovine postal najbolj osovraženi človek v Italiji. S 25 odstotki je v parlament vstopilo Gibanje 5 zvezdic (*Movimento 5 Stelle*, M5S), ki ga je ustanovil komik Beppe Grillo, in postalo prva največja stranka (po številu glasov) v poslanski zbornici in druga v senatu.

Kontroverzno, obrekovano in poveličevano Gibanje 5 zvezdic je tako edini resnični zmagovalec volitev: gre za politično silo, ki hkrati vzbuja zaskrbljenost in navdušenost ter predstavlja novost v zgodovini italijanske in morda celo evropske politike. V prispevku bomo skušali opisati gibanje, njegov nastanek, ideologijo in organiziranost. Pri tem bomo seveda začeli pri njegovem ustanovitelju in nespornem vodji.

Ustanovitelj

Genovežan Beppe Grillo je svojo kariero pričel v sedemdesetih letih kot *stand-up* komik in postal izredno prepoznaven ter priljubljen med italijansko publiko. Njegovi monologi so sčasoma dobivali vse bolj politično vsebino, dokler leta 1986 ni bil izgnan iz nacionalne televizije, kamor se ni smel več vrniti (izjema sta bila le dva večera v devetdesetih letih, ko je *Rai 1* predvajala njegov *Beppe Grillo Show*; oba dela sta skupno dosegla gledanost kar petnajstih milijonov gledalcev). Razlog za to cenzuro je bil dovtip na račun takratnega glavnega tajnika Socialistične stranke Bettina Craxija – najvplivnejšega politika tistega časa in političnega botra Silvija Berlusconija – ki je kmalu zatem v začetku devetdesetih let pobegnil v Tunizijo (kjer je ostal do smrti), da bi se izognil priprtju zaradi obsodb korupcije v okviru korupcijskega škandala, znanega kot *Tangentopoli* (ene največjih afer v celotni zgodovini Italije).

Od tedaj, torej od devetdesetih let dalje, je Grillova kariera doživela temeljito spremembo, v katero je bil sprva prisiljen,

nato pa ji je zavestno sledil. Nastopal je le še v gledališčih, v recitalih z izrazito politično vsebino in s posebnim poudarkom na okoljevarstvenih temah (od reciklaže smeti do obnovljivih virov energije), s čimer si je pridobil številčno in zvesto publiko. Leta 1998 je pričel sodelovati s satelitskim televizijskim kanalom *Tele+*, za katerega je tri leta zapored na silvestrovo pripravil »govor človeštvu« (*Discorso all'umanità*), parodijo na tradicionalni novoletni govor predsednika republike. Sodelovanje z mrežo *Tele+* je prekinil leta 2002 v znak protesta proti prevzemu kanala s strani spornega avstralskega medijskega mogotca Ruperta Murdocha.

Um v ozadju

Po tem, ko je prebral nekaj njegovih člankov, je Grillo leta 2004 navezal stik z milanskim menedžerjem Gianrobertom Casaleggiom, direktorjem podjetja *Casaleggio Associati*, pomembne medijske družbe, ki se je ukvarjala s strategijami internetne promocije in je tedaj upravljala blog nekdanjega javnega tožilca Antonia Di Pietra. Casaleggiova vizija sedanosti in predvsem prihodnosti je očitno nastala pod vplivom teorij internetnih pionirjev, kot sta Američana Bush in Engelbart, Norvežan Nelson ali Anglež Berners-Lee: spletno omrežje, ki omogoča povezovanje vseh posameznikov in prosto deljenje vseh vsebin, omogoča oblikovanje nove vrste družbe, decentralizirane in participativne, ter vznik novega tipa literature, ki je dojeta kot neskončni in nenehno obnavljajoči se vir sporočil. Ta, mestoma

© Luca Perino

utopistična vizija (glede tega je zgovoren dokumentarni film *Gaja: prihodnost politike* v produkciji družbe *Casaleggio Associati*, ki za leto 2054 napoveduje nastop planetarne supervlade, ki bo delovala po principu neposredne demokracije brez posredovanja političnih strank) je prevzela Grilla, ki je do tedaj v svojih političnih stališčih gojil močna protitehnološka nagnjenja (v nekem znamenitem nastopu je celo na odru s kolom razbil osebni računalnik). Iz srečanja med Grillom in Casaleggiom je januarja 2005 nastal blog *beppegrillo.it*, eden prvih uspešnejših blogov v Italiji; po njegovi zaslugi se je genovežanski komik še istega leta uvrstil na seznam najvplivnejših Evropejcev, ki ga objavlja revija *Time*.

Blog

V naslednjih letih je blog *beppegrillo.it* odprl vrata številnim sodelavcem (prek videoposnetkov, predavanj in konferenc najrazličnejših strokovnjakov in intelektualcev) in sprožil celo vrsto najrazličnejših pobud: od predloga predsedniku republike za odpoklic italijanskih vojakov iz Iraka, do zbiranja sredstev za nakup elektronskega mikroskopa za raziskave o nanodelcih, ki jih v zrak izpuščajo naprave za sežiganje smeti, do poziva k

odstopu guvernerja Italijanske centralne banke Antonia Fazio (zaradi njegove vpletenosti v finančni škandal, znan pod imenom *bancopoli*), do boja za ukinitvev stroškov polnjenja mobilnih telefonov. V luči komikovega kasnejšega političnega udejstvovanja je bila posebej pomembna pobuda *shareholding* (ki je propadla zaradi manjšega birokratskega zapleta), v kateri je Grillo pozval male delničarje družbe *Telecom Italia* (podjetja, ki je prepolovilo svojo vrednost zaradi spornih politik njegovega vodstva), naj ga imenujejo kot svojega skupnega zastopnika in mu tako omogočijo, da bi na skupščini delničarjev imel dovolj glasov za razpustitev upravnega odbora.

Poleg tega je Grillo julija 2005 sledilcem bloga predlagal, naj se organizirajo na lokalni ravni prek socialnega omrežja *Meetup* (metoda, ki je bila prvič preizkušena l. 2003 na primarnih volitvah ameriške Demokratske stranke). Tako je nastalo več kot tristo meetup skupin (nekatero od njih na tujem), ki jim je komik omogočil posebno promocijo v svojih predstavah. V naslednjih dveh letih so te skupine, poimenovane Prijatelji Beppeja Grilla (*Amici di Beppe Grillo*), na različnih lokalnih in nacionalnih srečanjih pričela oblikovati nekatere programske točke, s poudarkom na državljanski participaciji »od spodaj«

Gibanje pet zvezdic že v svojem programu zavrača sklepanje kakršnihkoli koalicij z drugimi strankami, za katere želi, da izumrejo (s tem tudi kaže vztrajanje pri svoji »drugačnosti«: gre za gibanje in ne za stranko).

(zlasti prek referendumskih pobud) ter na zaščiti skupnih in javnih dobrin.

V-Day

Do preobrata je prišlo septembra 2007 v Bologni z množično prireditvijo, imenovano *Vaffanculo Day* (*vaffanculo* je priljubljen italijanski vulgarnizem, ki bi ga lahko grobo prevedli kot »odjebi«, op. prev.) ali na kratko tudi *V-Day*, v analogiji z *D-Day*, zavezniškimi izkrcanjem med drugo svetovno vojno ter s filmom *V for Vendetta*. Prireditev je služila kot promocija za zbiranje podpisov za vložitev državljanske zakonske pobude, po kateri naj bi kandidatom, obsojenim za kazniva dejanja, preprečili kandidacijo v parlament. Pobuda je predvidevala še uvedbo preferenčnega glasu ter omejitev poslanskega mandata na dva zaporedna sklica. Sprejetje takšnega zakona bi pomenilo, da bi se moralo več kot 300 poslancev (tretjina vseh predstavnikov v obeh domovih parlamenta) posloviti od svojih sedežev. Ob podpori številnih vplivnih intelektualcev (med njimi Nobelovskega nagajenca za književnost Daria Foja, kantavtorja Adriana Celentana in novinarja Marca Travaglia) je pobudo podpisalo več kot 300 tisoč državljanov, kar je več kot sedemkrat več kot je potrebno za njeno vložitev in začetek zakonodajnega postopka. Kljub temu se uradna politika zanjo ni zmenila, mediji (tako tiskani kot televizijski) pa so jo ostro kritizirali ter komika obtožili prostaškosti in populizma. Ravno ob tej priložnosti so časopisi različnih usmeritev (od dnevnika *La Repubblica*, ki je blizu levosredinski Demokratični stranki, do časnikov *Libero* in *Il Giornale*, ki sta v Berlusconijevi lasti) Grillovo gibanje začeli opredeljevati s pojmom »antipolitika«. Grillo je takšno opredelitev zavrnil in antipolitičnosti obtožil svoje tožnike, rekoč, da mora politika delovati v dobro državljanov, politiki pa so uslužbenci državljanov: mi nismo proti politiki, je zatrdil komik, temveč proti italijanskim politikom.

Drugi *V-Day* se je odvil nekaj mesecev kasneje, aprila 2008, v Turinu, na temo svobode informacij. Tokrat so zbirali podpise za tri referendume: za ukinitvev javnega financiranja časopisov (ki strankam omogoča nadzorovanje informacij), proti novinarski zbornici (javni ustanovi, v katero se je potrebno včlaniti za

opravljanje novinarskega poklica) in proti t. i. Gasparrijevemu zakonu (pod tem imenom je znana zloglasna reforma radio-televizijskega sistema, ki jo je sprejela Berlusconijska vlada). Zbranih je bilo skoraj milijon in pol podpisov, vendar pristojne institucije tudi te pobude niso upoštevale.

Med obema *V*-dnevoma je blog *beppegrillo.it* odprl prostor, namenjen državljanjskim listam, ki bi želele podpreti program, ki se je rojeval v *meetup* skupinah. Blog je tako vstopil v aktivno politiko in Grillo je na njem pričel redno objavljati politična sporočila.

Politična dejavnost

Leta 2008 so Prijatelji Beppeja Grilla nastopili na lokalnih volitvah na Siciliji, v Rimu in v Trevisu (mestu v severovzhodni Italiji, op. prev.). Prejeli so med dva in tri odstotke glasov in uspeli doseči izvolitev enega mestnega svetnika.

Marca 2009 (v letu, ko je revija *Forbes* Grilla uvrstila na sedmo mesto med svetovnimi spletnimi zvezdniki in ko je Nobelov nagajenec za ekonomijo Joseph Stiglitz izrazil zanimanje za njegov blog in politično izkušnjo državljanjskih list), se je v Firencah odvilo prvo vsedržavno srečanje Državljanjskih list s petimi zvezdicami (jasna aluzija na zvezdice, ki se uporabljajo za ocenjevanja v gostinstvu). Na zborovanju so oblikovali Florentinsko listino (*Carta di Firenze*), dokument z dvanajstimi skupnimi točkami iz programov različnih državljanjskih list (v njej prevladujejo okoljevarstvene teme). Na podlagi tega programa se je Gibanje petih zvezdic udeležilo lokalnih volitev leta 2009 in dobilo 23 občinskih svetnikov (predvsem v deželah osrednje Italije, ki sicer veljajo za zgodovinske trdnjave leve). Gibanje se je udeležilo tudi volitev v Evropski parlament, ki potekajo istočasno, in doseglo izvolitev dveh poslancev.

Kot odgovor na vztrajno brezbriznost političnih strank in neprestanih kritik s strani medijev, se je Grillo istega leta odločil, da vložijo svojo kandidacijo na primarnih volitvah, ki potekajo v Demokratični stranki, vodilni politični sili italijanske leve sredine. Ko je bila njegova kandidatura zavrnjena, se je Grillo obrnil neposredno na vodstvo Demokratične stranke in jim ponudil, naj si prisvojijo program, ki je nastajal na blogu, in postanejo

predstavniki tisočih ljudi, ki so se podpisovali pod pobude Petih zvezdic. Tudi ta poskus je ostal brez odziva in žalostno je zaslovela izjava, ki jo je ob tej priložnosti izrekel turinski župan Piero Fassino, vodilni član Demokratske stranke: »Če se Grillo hoče iti politiko, naj ustanovi stranko, kandidira na volitvah in potem bomo videli, koliko glasov bo dobil.«

Gibanje pet zvezdic

Devetega septembra 2009 je bila najavljena ustanovitev Vsedržavnega gibanja s petimi zvezdicami. Mesec kasneje sta Grillo in Casaleggio (s politično retoriko, ki niha med navduševanjem nad Obamo in zgledovanjem po piratskem gibanju) v Milanu predstavila program gibanja (120 točk v 7. tematskih sklopih), ki se navdihuje v Florentinski listini. Program sta objavila tudi na blogu skupaj s pozivom o razpravi in izboljšanju njegove vsebine, saj je, kot piše v pozivu, »utopističen in torej izvedljiv«. Osrednji del programa (ki ga je spremljal »ne-statut«, neke vrste notranji pravilnik) so predstavljali paradni konji gibanja, kot so: varstvo okolja in javnega dobrega ter predvsem prepričanje, da mora biti politik državljan, ki se za določen, omejen čas posveča izključno upravljanju skupnega dobrega in to v popolni transparentnosti (zasedanja, ki jih je mogoče v živo spremljati prek interneta, javno dostopni življenjepisi in postopki imenovanja, vsakomur dostopni podatki o osebnih stroških ipd.); prav tako naj bi se politični predstavniki odpovedali vsem oblikam privilegijev (vsi izvoljeni predstavniki Gibanja se tako odpovejo povračilu stroškov za volilno kampanjo; poleg tega zadržijo le 30 odstotkov poslanske ali odborniške plače, razliko pa vrnejo državi). Gibanje se ni opredelilo niti kot levo niti kot desno, temveč »onkraj« obeh kategorij.

Gibanje 5 zvezdic se je nato udeležilo vseh naslednjih volitev. Na deželni in občinskih volitvah leta 2010 je predstavilo kandidate v petih od trinajstih dežel in pridobilo dva svetnika v Emiliji - Romanji (največjem volilnem bazenu Demokratske stranke), prav tako dva svetnika v Piemontu (kjer je Grillo že dolgo podpiral boj proti gradnji hitre železnice na relaciji Turin-Lyon) in še 8 občinskih svetnikov v severni Italiji (kjer se je napajalo tudi iz prebeglih glasov iz Severne lige). Na lokalnih volitvah l. 2011 so si »črički« (Grillo v italijanščini pomeni čriček, op. prev.) izborili predstavnštvo v 28. občinskih svetih in v nekaterih predelih osrednje Italije in v Piemontu presegle 10 odstotkov glasov.

Istočasno so se začele pojavljati težave znotraj gibanja. Na začetku l. 2012 je občinski svetnik iz gibanja »čričkov« Valentino

Tavolazzi organiziral alternativno srečanje z delom aktivistov, na katerem so skušali organizirati nekakšno frakcijo znotraj gibanja. Grillo mu je nato z objavo na blogu prepovedal uporabo simbola gibanja (ki sta ga, to velja poudariti, registrirala in zaščitila Grillo in Casaleggio ter lahko po pravilniku gibanja enostransko odrečeta njegovo uporabo komurkoli) in ga obtožil karierizma, da ni razumel duha gibanja ter da je prekršil ne-statut; istočasno je pozval vse, ki se ne strinjajo z njim, naj zapustijo gibanje. Dogodek je sprožil val kritik do gibanja v smislu: ali v njem obstaja dejanska notranja demokracija? O tem so vneto razpravljale vse italijanske pogovorne oddaje, ki pa se jih »črički« ne udeležujejo in raje komunicirajo prek spleta. Polemike pa niso negativno vplivale na volilne rezultate, nasprotno: na občinskih volitvah leta 2012 je M5S pridobilo 4 župane (med drugim v Parmi, kjer se je prejšnja občinska uprava zapletla v korupcijski škandal in zapustila bankrotirano mestno blagajno) ter se v osrednji in severni Italiji ustalila med 8 in 17 odstotki glasov, z največjimi uspehi v velikih mestih (14 odstotkov v Genovi, nekdam »rdečem« mestu).

Največja italijanska stranka

Predvolilno kampanjo za sicilske regionalne volitve (Sicilija je avtonomna dežela z lastnim parlamentom) je zaključil sam Grillo tako, da je na otok priplaval prek mesinske ožine – kot parodija na velike diktatorje, kot sta bila Benito Mussolini in Mao Zedong. Stranka je pridobila 15 od 90 sedežev v deželni skupščini in s 15 odstotki glasov postala največja stranka na Siciliji (četudi ji ni uspelo doseči izvolitev deželnega predsednika iz svojih vrst).

Na predvečer sicilskih volitev je Grillo na blogu objavil pravila za sestavo volilnih list za prihajajoče parlamentarne volitve, ki so bile predvidene za prihajajoči februar. Nanje so smeli biti uvrščeni le privrženci gibanja, ki so že kandidirali na katerih od prejšnjih volitev in niso bili izvoljeni. Mesec dni kasneje, novembra 2012, je 20 tisoč članov gibanja prek spleta izbiralo svoje kandidate. Odločitev, da se zmanjša in omeji bazo volilnih upravičencev na primarnih volitvah, je izdajala določeno nervozno med vodstvom gibanja; še dva lokalna predstavnika, Giovanni Favia in Federica Salsi, sta bila izključena na podlagi podobnih obtožb, ki jih je bil pred njima deležen Tavolazzi. Grillo in Casaleggio sta se dobro zavedala, da stranka še ni dovolj zrela in da morda ne bi zdržala pritiskov, ki bi jih bila deležna ob morebitnem vstopu v parlament. Bala sta se tudi, da bi se vanjo infiltrirali zunanji agenti, ki bi vplivali na potek

volilne kampanje. Vse to se je dogajalo pod hudim udarom medijev, ki so gibanje, in še zlasti njegova voditelja, skoraj dnevno napadali z že znanimi obtožbami o antipolitičnosti, populizmu, prostaštvu ter celo fašizmu. Tedaj je na spletu namreč krožil posnetek kratkega pogovora med Grillo in predstavnikom skrajno desničarskega združenja *Casa Pound*,¹ v katerem je komik, ki se je sicer opredelil kot antifašist, zatrjeval, da gibanje ne zapira vrat nobenemu državljanu – niti fašistom –, če le zadostujejo pogojem, ki so podani v ne-statutu: da imajo torej potrdilo o nekaznovanosti, da niso člani nobene stranke ter da sprejemajo program gibanja.

V tem času se je Grillo v dolgi volilni kampanji (sugestivno imenovani *Tsunami Tour*), v kateri je obkrožil celoten italijanski polotok, opozarjal, da je država na robu obupa in si želi alternative preživeli politični eliti, ki je v celoti (četudi z različnimi deleži krivde) odgovorna za krizno situacijo, ki pretresa državo. Komik je večkrat poudaril, da je zasluga Petih zvezdic ravno v tem, da so uspeli ljudski gnev kanalizirati in organizirati znotraj demokratičnih institucij in tako preprečili vznik ekstremističnih gibanj, ki so se pojavila v drugih evropskih državah (o čemer govori volilni uspeh neonacistične stranke Zlata zora v Grčiji).

In kaj zdaj?

Uspeh Petih zvezdic na parlamentarnih volitvah februarja letos, ki smo ga opisali na začetku prispevka, ima v končni fazi zelo enostavno razlago. Najprej je tu element novosti. Starim, uveljavljenim in že stokrat vidnim obrazom »profesionalnih« politikov, ki jih velik del prebivalstva vidi kot prave krivce za krizo, v kateri se je znašla država, je gibanje namreč postavilo nasproti nove oblike: »normalne«, običajne, mlade in kompetentne posameznike, med katerimi je veliko žensk, univerzitetnih diplomantov ter mlajših od 40 let (v vseh treh kategorijah ima Gibanje pet zvezdic daleč najvišji delež v celotni zgodovini Italije). Drugi element je nepopustljiva brezkompromisnost: Gibanje pet zvezdic že v svojem programu zavrača sklepanje kakršnihkoli koalicij z drugimi strankami, za katere želi, da izumrejo (s tem tudi kaže vztrajanje pri svoji »drugačnosti«: gre za gibanje in ne za stranko). Nazadnje pa je tu še močna prisotnost na terenu: vsi kandidati so izvoljeni v občinah, v katerih

že leta tudi dejansko prebivajo in kjer aktivno delujejo v lokalni politiki. Zato dobro, na lastni koži poznajo specifične probleme svojih krajev. Poleg tega je, kot smo videli, Beppe Grillo že dolga leta osebnost z velikim javnim ugledom med širokimi sloji prebivalstva, kar mu omogoča, da opravlja vlogo katalizatorja in megafona celotnega gibanja. Ne smemo zanemariti tudi njegovega osebnega angažmaja v mnogih odmevnih političnih bitkah, ki potekajo na lokalnem nivoju po Italiji: od že omenjenega protestnega gibanja proti izgradnji predorov hitre železnice v Piemontu, do bojev železarniških delavcev v Apuliji in premogovniških rudarjev na južni Sardiniji. Gre za vprašanja, za katera se ni zavzela nobena druga večja politična sila. »Črički« so zdaj pred težavno nalogo, da ne razočarajo milijonov Italijanov, ki so vanje vložili lastne upe, ter da istočasno vodijo politično igro v situaciji brezvladja, v kateri so postali možni jeziček na tehtnici med tradicionalnimi političnimi strankami, ki so morda res stare in na robu izumrtja, a vsekakor bolj večje dinamike boja za oblast.

Možno konstruktivno rešitev iz nastale zagate lahko kaže precedens na Siciliji, kjer skupščinski poslanci Gibanja pet zvezdic nudijo zunanjo podporo levosredinski vladi demokrata Rosaria Crocette, tako da podpirajo vse predloge vladne koalicije, ki se skladajo s programskimi točkami Gibanja. Istočasno pa lahko opazamo, da so se nekatere teme, kot so nižanje stroškov delovanja političnih institucij, nižanje proračunskih izdatkov za vojsko, prepoved izvolitve obsojencev, državljanska participacija, prisotnost političnih gibanj in predstavnikov na terenu, vrnil v središče politične pozornosti (celo Berlusconi je poskušal slediti temu trendu), kar lahko nedvomno pozdravimo kot pozitivno posledico novosti, ki jo predstavlja Gibanje pet zvezdic. Medtem ko pišem ta prispevek, vlada še ni oblikovana niti ni mogoče napovedati, ali bo parlament sploh lahko nadaljeval delo v tem sklicu ali bodo potrebne nove predčasne volitve. V vsakem primeru pa bo sedanji trenutek, ko globoka kriza ogroža stabilnost celotne Evrope, nedvomno privedel do globokih sprememb. Ali bodo to spremembe na bolje ali na slabše, bo pokazala zgodovina. ●

Prevod: Marijana Koren, Luka G. Lisjak

¹ *Casa Pound* je italijansko radikalno desničarsko gibanje, ki je nastalo iz istoimenskega rimskega skvota, nastalega l. 2003. Navezuje se predvsem na kulturno in socialno interpretacijo fašizma ter v svojem delovanju v veliki meri posnema podobna združenja radikalne leve in svojo ideologijo gradi predvsem na kritiki potrošništva, internacionalizma, globalizacije in finančnega kapitalizma. Imenovana je po ameriškem pesniku Ezri Poundu. Op. prev.